

УДК 338.47: 656.078:339.56

JEL Classification: R49

СУЧАСНИЙ СТАН І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ АВТОТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Болдовська К.П., к.е.н., доцент

Лиженков Д.В.

Цубера Р.С.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Предметом статті є теоретичні питання, організаційно-економічний інструментарій і практичні підходи щодо підвищення ефективності роботи автотранспортних підприємств на зовнішньому ринку. Метою статті є визначення шляхів підвищення ефективності діяльності автотранспортного комплексу України з надання послуг у міжнародному сполученні. Методологія проведення дослідження представлена методами теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу, системного і комплексного підходу, монографічним, економіко-статистичними та абстрактно-логічним методами.

У роботі розглядаються сучасний стан та особливості функціонування автотранспортного комплексу України у сфері міжнародних вантажних перевезень, визначено основні проблеми і фактори стримування залучення вітчизняних автотранспортних підприємств до обслуговування зовнішньоекономічних вантажопотоків та пропонуються заходи щодо забезпечення конкурентоспроможності українських автоперевізників та створення умов для підвищення ефективності їх оперування у зовнішньоекономічному просторі й якості надання транспортних послуг у міжнародному сполученні. Отримані науково-практичні висновки і надані пропозиції можуть бути враховані і використані вітчизняними автотранспортними підприємствами при вирішенні комплексу проблем, пов'язаних із підвищенням ефективності їх діяльності з обслуговування міжнародних вантажних перевезень, а також державними органами у сфері транспорту у процесі реформування організаційно-економічного механізму автотранспортного комплексу України і розробки програм його розвитку і транскордонного співробітництва.

Ключові слова: автомобільний транспорт, транспортні послуги, міжнародне сполучення, міжнародні вантажні перевезення, транзит, ефективність, розвиток.

THE MODERN STATE AND WAYS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF UKRAINIAN MOTOR TRANSPORT COMPLEX ACTIVITY IN THE CONTEXT OF TRANSBOUNDARY COOPERATION DEVELOPMENT

Kateryna Boldovska, PhD in Economics, Associate Professor

Danil Lyzhenkov

Roman Tsubera

Kharkiv National Automobile and Highway University

Summary. The subject of the article is the theoretical issues, organizational and economic tools and practical approaches to increase the efficiency of motor transport enterprises activity in the foreign market. The purpose of the article is identification of ways to increase the efficiency of Ukrainian motor transport complex in providing of services in international connection. The methodology of research is presented by methods of generalization, analysis and synthesis, systematic and comprehensive approach, monographic, economic and statistical, Summary and logical methods.

In the article the modern state and features of functioning of Ukrainian motor transport complex in international freight transportation are considered. The main problems and factors restraining the attraction of domestic motor transport enterprises to servicing of foreign cargo flows are identified. The measures to ensure the competitiveness of Ukrainian motor carriers and to create the conditions for increasing the efficiency of their operation in foreign economic space and the quality of transport services provision in international traffic are proposed. The obtained scientific and practical findings and the offered proposals can be taken into account and used by domestic motor transport enterprises in solving the complex of problems associated with the increasing the efficiency of their activities in servicing of international freight transportation and also by state authorities in the transport sector in the process of reforming the organizational and economic mechanism of Ukrainian motor transport complex and elaboration the programs of its development and transboundary cooperation.

Keywords: motor transport, transport services, international traffic, international freight transportation, transit, efficiency, development.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови світового господарства, зумовленого процесами інтернаціоналізації, економічної інтеграції і глобалізації, а також в умовах динамічного розвитку зовнішньоторговельних відносин і науково-технічного прогресу транспортні послуги виступають важливою складовою механізму міжнародної передачі продукції і руху факторів виробництва. Розташування України на перетині головних транспортних шляхів євразійського континенту зумовлює природні передумови формування високого рівня її транзитного потенціалу. Разом з тим важливо, щоб позитивні ефекти від використання останнього отримували, першою чергою, підприємства вітчизняного транспортного комплексу, а не перевізники-нерезиденти. Це вимагає низки заходів щодо вирішення існуючих проблем у його діяльності і вдосконалення роботи українських автотранспортних підприємств у цілях забезпечення вагомими конкурентними перевагами для ефективного оперування у зовнішньоекономічному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання функціонування транспортно-дорожнього комплексу України останнім часом перебувають у колі наукових інтересів і знаходять відображення у дослідженнях багатьох учених, серед яких С.М. Бортнік, М.І. Данько, В.Л. Дикань, О.Ю. Ємельянова, Н.В. Кудрицька, О.І. Никифорук, В.А. Орлова, В.І. Павлов, Ю.Є. Пащенко, Д.К. Прейгер, О.В. Собкевич, Н.Ю. Ткаченко, А.В. Толстова та інші [1-6].

Невирішені складові загальної проблеми. Разом з тим, аналіз публікацій свідчить, що коло наукових пошуків здебільшого обмежується загальними питаннями вдосконалення транспортного комплексу України, формування і використання її транзитного потенціалу, розвитку національної мережі транспортних коридорів, а також інтеграції вітчизняної транспортної системи до міжнародної, тоді як проблемам забезпечення конкурентоспроможності і підвищення ефективності роботи українських автоперевізників-операторів міжнародних транспортних коридорів і надання ними транспортних послуг власне у міжнародному сполученні приділено недостатньо уваги.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є визначення шляхів підвищення ефективності діяльності автотранспортного комплексу України з надання послуг у міжнародному сполученні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі світовий обсяг експорту транспортних послуг складає близько 2 трлн. дол. США, маючи стійку тенденцію до зростання. Так, у 2015 р. п'ятірка найбільших експортерів транспортних послуг представлена США, Німеччиною, Сінгапуром, Францією і Великобританією; п'ятірка найбільших імпортерів – США, Китаєм Німеччиною, Індією, Францією. У цих країнах експорт (імпорт) транспортних послуг сягає 10-40 % від загального обсягу експорту (імпорту) послуг (таблиця 1). При цьому відмітимо, що зростання обсягів перевезень усіма видами транспорту на світовому ринку супроводжується підвищенням вимог до якості транспортного обслуговування, ускладнюючи виграш у конкурентній боротьбі.

В Україні у 2016 р. експорт транспортних послуг становив 53,7 % від загального обсягу експорту послуг та 14,6 % від загального обсягу експорту товарів і послуг, імпорт транспортних послуг – відповідно 18,6 % і 2,5 %. І хоча Україна надає зовсім незначну частку світового обсягу транспортних послуг (менше 1 %), останні становлять понад 2/3 її зовнішньоторговельного обороту послугами.

У цілому, сучасний стан економіки України характеризується підвищенням ролі транспорту, який до того ж, з огляду на особливості її геополітичного положення, має й значне міждержавне значення, що з часом зростатиме. В Україні розвинені всі види транспорту, при цьому автомобільний утримує перше місце за перевезенням пасажирів та друге – за вантажооборотом. Разом з тим, спостерігається стійка тенденція до зростання частки вантажних перевезень автомобільним транспортом у загальному обсязі, яка наразі сягає майже третини останнього (таблиця 2).

Останнім часом у світі відмічається суттєве зростання ролі міжнародних перевезень автомобільним транспортом, що зумовлюється, зокрема, такими їх перевагами як висока маневреність і достатня швидкість доставки вантажів. В Україні також спостерігається у цілому позитивна (за винятком «провального» 2015 року) динаміка зовнішньої торгівлі послугами автомобільного транспорту (таблиця 3), щороку збільшується кількість автотранспортних засобів, які виконують міжнародні перевезення. Втім, розвиток як правило економічно вигідних міжнародних транспортних відносин стриму-

ється через недосконалість автопарку (дефіцит сучасних вантажних автомобілів, причепів і напівпричепів, придатних за своїми технічними й екологічними характеристиками для експлуатації у країнах Західної Європи), незадовільну за європейськими стандартами якість автошляхів, неналежний рівень сервісу на дорогах.

Таблиця 1 – Показники зовнішньої торгівлі транспортними послугами у 2015 році (розраховано авторами за даними [7])

Найменування країни	Експорт		Найменування країни	Імпорт	
	Транспортні послуги у % до загального обсягу транспортних послуг	Транспортні послуги у % до загального обсягу послуг країни		Транспортні послуги у % до загального обсягу транспортних послуг	Транспортні послуги у % до загального обсягу послуг країни
США	9,9	11,9	США	9,6	19,7
Німеччина	6,1	20,7	Китай	7,5	16,1
Сінгапур	5,6	33,8	Німеччина	6,5	22,6
Франція	5,2	18,4	Індія	5,2	42,5
Великобританія	4,9	11,8	Франція	4,7	20,8
Китай	4,5	13,5	Сінгапур	4,4	30,7
Данія	4,3	59,9	ОАЕ	4,3	65,0
Голландія	4,3	20,1	Японія	4,1	23,3
Японія	4,2	21,9	Великобританія	3,5	16,7
Південна Корея	3,9	33,4	Південна Корея	2,9	26,1
Україна	0,6	54,1	Україна	0,1	20,9

За даними британського інституту проблем транспорту «Rendall», за коефіцієнтом транзитності, який визначає рівень розвиненості всіх видів транспортних зв'язків та відповідної їм інфраструктури, Україна посідає перше місце серед країн Європи. Разом з тим, завантаженість цих шляхів не відповідає їх можливостям. До того ж, незважаючи на значний транзитний потенціал України та збільшення зовнішньоекономічних вантажопотоків через її кордони, частка вітчизняних перевізників на цьому ринку є незначною через присутність великої кількості перевізників з Росії, Білорусі та країн Балтії, які швидко оцінили його перспективу. Конкуренція також посилюється з боку перевізників таких колишніх соцкраїн як Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія, які також мають вигідне геополітичне розташування, але набувши асоційоване членство у Євросоюзі, отримали таку значну перевагу як спрощений режим проходження митниць, що дозволяє економити час і відповідно підвищувати ефективність використання автомобільного парку. Так, наразі лише близько 10 % вантажів, що перетинають кордони України, перевозять національні перевізники (наприклад, у США, які проводять преференційну політику щодо свого транспорту, цей показник становить 100 %). При цьому частка перевезень автомобільним транспортом України у загальному обсязі транзитних вантажоперевезень її територією стрімко зростає, наближаючись до 20 % (див. таблицю 2).

У вирішенні питань зростання обсягів транзитних автоперевезень та підвищення ефективності надання послуг автотранспортними підприємствами України у міжнародному сполученні одним із першочергових завдань є створення ефективної транспортної системи України у цілому та інтеграція її до міжнародної, оскільки більша щільність шляхів сполучення на території держави, ширша розгалуженість системи транспортно-комунікативних сполучень, а також розвиток мережі міжнародних транспортних коридорів, що проходять її територією, та створення сприятливих умов для вільного проходження транзиту неодмінно позитивно впливатиме на забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного автотранспортного комплексу на світовому рівні як важливої передумови (поряд із вдалим геополітичним розташуванням) щодо перемоги у боротьбі за можливість обслуговування транзитних вантажопотоків.

Таблиця 2 – Показники вантажних перевезень автомобільним транспортом України
(розраховано авторами за даними [8])

Рік	Перевезено вантажів автомобільним транспортом				
	у % до попереднього року	у % до загального обсягу перевезень усіма видами транспорту	Транзитом у % до попереднього року	у % до загального обсягу транзитних вантажопотоків (без трубопровідного)	Транзитом у % до загального обсягу перевезень автомобільним транспортом
2007	112,6	18,8	278,5	4,2	2,6
2008	110,3	20,9	109,2	4,8	2,6
2009	75,2	20,1	68,3	6,7	2,4
2010	112,8	20,9	138,6	8,8	2,9
2011	112,6	22,0	107,8	8,7	2,8
2012	100,1	23,2	96,8	10,1	2,7
2013	103,0	24,2	115,2	13,7	3,0
2014	99,0	26,6	105,0	16,2	3,3
2015	81,8	24,5	н.д.	н.д.	н.д.
2016	112,7	26,7	н.д.	н.д.	н.д.

Таблиця 3 – Показники зовнішньої торгівлі України транспортними послугами
(складено та розраховано авторами за даними [8])

Рік	Транспортні послуги, усього, тис. дол. США		у т.ч. послуги автомобільного транспорту					
			тис. дол. США		у % до загального обсягу		у % до попереднього року	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
2008	7616489,3	1662706,2	402694,0	191648,4	5,3	11,5	–	–
2009	6272127,7	1003570,2	215815,1	85713,5	3,4	8,5	53,6	44,7
2010	7662874,6	1164987,5	252481,8	108311,7	3,3	9,3	117,0	126,6
2011	8848121,8	1581548,8	391968,6	141169,3	4,4	8,9	155,2	130,1
2012	8287147,0	1713475,7	447267,2	193566,8	5,4	11,3	114,1	137,1
2013	8305848,5	1716437,5	478396,4	197221,1	5,8	11,4	107,0	100,7
2014	6101923,5	1376552,3	459623,7	189804,7	7,5	13,8	96,1	97,4
2015	5263155,3	1153393,5	249071,0	91845,4	4,7	8,0	54,2	48,4
2016	5300545,6	989274,8	237949,1	114860,7	4,5	11,6	95,5	125,1
2017 (I півріччя)	2756805,8	512187,7	123775,6	57871,2	4,5	11,3	110,5	107,9

Також цікавими для вивчення показниками активності країни на ринку міжнародних транспортних послуг є кількість автотранспортних підприємств і кількість автомобілів, які беруть участь у міжнародних автоперевезеннях, на душу населення (таблиця 4).

Таблиця 4 – Питомі показники автотранспортних підприємств та автомобілів, що беруть участь у міжнародних автоперевезеннях (країни Центральної та Східної Європи) [9]

Країна	Питомі показники на 1000 осіб		Країна	Питомі показники на 1000 осіб	
	підприємств	автомобілів		підприємств	автомобілів
Білорусь	0,08	0,4	Росія	0,02	0,08
Латвія	0,24	2,25	Словаччина	0,66	1,04
Литва	0,22	3,24	Угорщина	0,2	0,44
Молдова	0,09	0,68	Україна	0,04	0,18
Нідерланди	0,4	3,6	Фінляндія	0,24	1,05
Німеччина	0,1	0,75	Чехія	0,2	н.д.
Польща	0,18	0,47	Швеція	0,16	1,4

Відтак, Україна посідає передостаннє місце серед основних європейських країн за активністю підприємств, задіяних у міжнародних перевезеннях. Це також свідчить і про низьку ефективність діяльності автотранспортної галузі у цілому. Що стосується Західного регіону України, то ці показники складають відповідно 0,07 і 0,21. Порівняно з аналогічними показниками за країною у цілому, вони вищі, що зумовлено, передусім, вигідним геополітичним положенням Західної України, однак такий стан не є задовільним, враховуючи наявний потенціал регіону.

Проведений аналіз дає можливість визначити такі перспективні шляхи підвищення ефективності роботи автотранспортного комплексу України з надання послуг у міжнародному сполученні:

- розширення техніко-технологічного переоснащення, оновлення і модернізації рухомого складу і транспортної інфраструктури з урахуванням вимог міжнародних стандартів;

- упровадження сучасних перевізних, логістичних та інформаційних технологій, телекомунікаційних і навігаційних систем тощо (зокрема, розвиток контейнерних перевезень);

- забезпечення державної підтримки інноваційних перетворень в автотранспортному комплексі України (першою чергою, програм інноваційного розвитку вітчизняних перевізників-операторів міжнародних транспортних коридорів) та інтеграційної складової стратегії його розвитку [10];

- удосконалення системи нормативно-правового забезпечення діяльності з надання транспортних послуг (зокрема, щодо особливостей здійснення міжнародних вантажоперевезень) і продовження організаційно-правових перетворень у системі управління автотранспортним комплексом;

- прискорення економічних реформ у контексті формування розвинутого ринкового середовища в автотранспортній сфері з ефективним державним регулюванням;

- вирішення соціальних проблем в автотранспортній галузі.

Висновок. Таким чином, створення умов для підвищення ефективності роботи і розвитку українського автотранспортного комплексу потребує невідкладної реалізації низки заходів, які мають розроблятися за визначеними у роботі напрямками. Це призведе до позитивних організаційно-економічних зрушень у вітчизняному автотранспортному комплексі, які поступово забезпечать його ефективні перетворення і модернізацію, сформуують прогресивну модель функціонування, підвищать конкурентоспроможність вітчизняних перевізників на міжнародному ринку, а також прискорять темпи інтеграції національної автотранспортної системи до євразійської на підґрунті максимізації використання транзитного потенціалу держави.

Перелік посилань:

1. Данько М. І. *Забезпечення конкурентоспроможності національної мережі міжнародних транспортних коридорів* : монографія / М. І. Данько, В. Л. Дикань, А. В. Толстова. – Харків : УкрДАЗТ, 2013. – 188 с.

2. Кудрицька Н. В. *Транспортно-дорожній комплекс України: сучасний стан, проблеми та шляхи розвитку* : монографія / Н. В. Кудрицька. – К. : НТУ, 2010. – 338 с.

3. Орлова В. А. *Повышение транзитного потенциала Украины на основе использования развития транспортной системы*: [монография] / В. А. Орлова, Н. Ю. Ткаченко, А. С. Маловичко. – Донецк: ДонНУЭТ, 2011. – 204 с.

4. Павлов В. І. *Транспортно-логістичний комплекс регіону: інтеграційні процеси* : монографія / В. І. Павлов, С. М. Бортнік ; [відп. ред. М. І. Долішній]. – Луцьк : Надстир'я, 2005. – 256 с.

5. Пащенко Ю. Є. *Транспортно-дорожній комплекс України в процесах міжнародної інтеграції* : [монографія] / Ю. Є. Пащенко, О. І. Никифорок ; НАН України. Рада з вивчення продуктивних сил України. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. – 192 с.

6. Прейгер Д. К. *Стратегічні напрями розвитку транспортної галузі України у після кризовий період* / Д. К. Прейгер, О. В. Собкевич, О. Ю. Ємельянова. – К. : НІСД, 2011. – 48 с.

7. *Мировой атлас данных [Электронный ресурс]* – Режим доступа : <https://knoema.ru/atlas>

8. *Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. Дмитрів Д. В. *Аналіз ринку міжнародних автомобільних вантажних перевезень* / Д. В. Дмитрів // Вісник ЖДТУ. – 2008. – № 3 (46). – С. 59-62.

10. Болдовська К. П. *Шляхи активізації інноваційної діяльності підприємств автотранспортного комплексу України у контексті міжнародного співробітництва та євроінтеграції* / К. П. Болдовська, Є. Ж. Зам'ятіна, Д. В. Лиженков // *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва* : зб. наук. праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. – Харків : ХНАДУ. – 2016. – № 4 (15), Т. 2. – С. 4-7.

Стаття надійшла: 11.06.2017 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.